

PROF. DR. MIROSLAV BRANDT
Uz 80. obljetnicu života (1914-1994)

Hrvatski povjesničar, prevoditelj, književnik i kulturni djelatnik Miroslav Brandt rodio se u Ceriću kraj Vinkovaca 2. ožujka 1914, ali je već iduće godine postao građaninom Zagreba gdje je završio pučku školu i realnu gimnaziju 1932. godine. Za trajanja II. svjetskog rata živio je i studirao opću i nacionalnu povijest, zemljopis i latinski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i nakon diplomiranja 1948. zaposlio se kao kustos Povijesnog muzeja Hrvatske. Od 1949. bio je knjižničar u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, od 1950. bio je asistent u Povijesnom institutu JAZU, a 1952. izabran je za predavača hrvatske povijesti 19. i 20. stoljeća na katedri za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Uskoro je zbog nezakonite intervencije tadašnjeg ministra prosvjete u vladi Hrvatske (M. ANKO) dao ostavku, ali je na zahtjev Nastavničkog vijeća Filozofskog fakulteta prihvatio dužnost nastavnika opće povijesti srednjeg vijeka koja nije pet godina bila popunjena.

Godine 1952. dobio je jednogodišnju stipendiju francuske vlade za znanstveno usavršavanje, s kojom je ostao 16 mjeseci u Parizu i specijalizirao na Archives nationales i College de France. U Zagrebu i Parizu izradio je svoju doktorsku tezu »Razvoj splitske srednjovjekovne komune od VIII. do kraja XIV. stoljeća, koju je obranio u Zagrebu 1954. godine.

U nastavku boravka u inozemstvu, do sredine 1954. u arhivima Oxforda i Londona izradio je svoju buduću habilitacijsku raspravu pod naslovom: »Wyclifova hereza i socijalni pokreti u Splitu godine 1383«. Obje te knjige prve su monografije u Hrvatskoj o srednjovjekovnim gradovima u Dalmaciji, rađene na sveukupnoj izvornoj građi. Druga od njih, o Wyclifovoj herezi u Splitu, osniva se na dotad nepoznatim dokumentima iz povijesti 14. stoljeća, a otkrila je propovjedničko djelovanje engleskog lollarda koje je privremeno dovelo do ukidanja feudalnih dadžbinskih obveza u Splitu, u skladu s Wyclifovom socijalnom doktrinom, ugušenom represijama u tadašnjoj Engleskoj. Tom knjigom utvrđeno je da je Wyclifov vjersko-socijalni pokret svoj prvi utjecaj na europskom kontinentu ostvario baš u Dalmaciji 18 godina prije nego što je on došao do izražaja u Češkoj, gdje je bio idejnim ishodištem husitizma. »Wyclifova hereza« je prvo multidisciplinarno koncipirano djelo u nas. Objavljena je kao knjiga u izd. »Kulture«, Zagreb, 1955. na 350 stranica i pobudila je znatan interes u svjetskoj stručnoj javnosti, pa su o njoj objavljeni veoma povoljni prikazi u Beogradu, Moskvi, Londonu, Parizu i SAD. Pripreman je prijevod na češki jezik, ali su to službeni faktori spriječili. Opsežni izvodi iz te knjige objavljeni su u Njemačkoj i Engleskoj (The Slavonic Review), a autor je o njoj referirao na X. međunarodnom kongresu povjesničara u Rimu (1955).

Iako je već 1955. podnio Fakultetu svoju habilitacijsku raspravu fakultetski faktori i prosvjetne vlasti odugovlačili su njegovu docenturu dvije i pol godine. U svojstvu docenta, izvanrednog i redovnog profesora u Zagrebu djelovao je od 1957. do 1984., kad je otišao u mirovinu.

Usporedo s profesurom svjetske srednjovjekovne povijesti, predavao je i na katedri za opću povijest staroga vijeka koja nije imala predavača četiri godine. Po 5 godina djelovao je isto kao gost-profesor na Filozofskom, odnosno Pedagoškom fakultetu u Zadru i u Osijeku, a 10 godina je, do svoga umirovljenja, bio predavač i voditelj medievalnih studija na Sveučilišnom Centru za postdiplomske studije u Dubrovniku.

Znanstveno-istraživački rad profesora Brandta odvijao se na tri područja: 1) povijest dalmatinskih gradova u srednjem vijeku (Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik); 2) struktura agrarnih odnosa u srednjem vijeku u Francuskoj, Engleskoj, na Pirenejskom poluotoku, u Poljskoj, Rusiji i Bizantu, u arapskim zemljama i supsaharskoj Africi; 3) komparativno izučavanje religija, u okviru dualističke interpretacije svijeta, u kršćanstvu, islamu, zoroastrizmu, gnosticizmu i manihejstvu. S područja pod 1) objavio je 15 rasprava koje u nas pokreću izučavanje povijesti srednjovjekovnih gradova kao determinativnih faktora u društvenom razvitku srednjovjekovlja.

S područja pod 2). objavio je knjige »Ruske zemlje u Srednjem vijeku od XII. stoljeća do Ivana Groznog«, Zagreb, 1962., »Povijest Rusije u Srednjem vijeku«, Zagreb, 1981. i »Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka«, Zagreb, 1980. U njima je na temelju izvorne građe i literature na 6 svjetskih jezika analizirao strukturu ekonomije u feudalnom

društvu i odredio njezin determinanтни utjecaj na kauzalitet pri preobrazbi feudalnog poretka. Knjige o Rusiji i drugim istočnoslavenskim narodima prve su i dosad jedine studije o tim temama na hrvatskom jeziku.

S područja pod 3) objavio je 17 rasprava o dualističkim komponentama u kršćanstvu, islamu i husitizmu, u tzv. bosansko-hercegovačkom bogumilstvu, kod karelo-finskih naroda sjeverne Rusije, u judaizmu, zoroastrizmu, gnosticizmu, manihejstvu i religiji Tolteka i Azteka. Sve te rasprave rađene su na autentičnim izvorima, većinom kod nas nepoznatima ili neupotrebljivima, posebice za zoroastrizam, gnosticizam i manihejstvo. Njima je dokazano da dualistički svjetonazor nije kršćanska hereza, koja je nastala odcjepljenjem od kršćanskog pravovjerja, nego samostalno vjersko-filozofsko tumačenje svijeta, svojstveno mnogim narodima na četiri kontinenta. Time je dao novu, autentičnu podlogu za poimanje bosansko-hercegovačkog »krstjanstva«, koje je u nas (mimo Račkoga) tumačeno kao provincijalizacija pravoslavlja ili katolicizma.

Svih tih 17 rasprava, objavljenih u znanstvenim časopisima tijekom 25 godina (dvije od njih i u Njemačkoj, odnosno Engleskoj), sjedinjeno je u knjizi pod naslovom »Izvori zla«, tiskanoj u Zagrebu 1989. (533 str.).

Osim navedenih posebnih knjiga, objavio je brojne tekstove o različitim drugim pitanjima svjetske srednjovjekovne i hrvatske povijesti različitih razdoblja. Za 1. knjigu »Sinteze hrvatske povijesti« (koja do danas nije objavljena) napisao je poglavlja o hrvatskim zemljama prije doseljenja Hrvata. Objelodanjene su mu rasprave o seobi Vandala i doseljenju Slavena na Labu, o gospodarskoj i društvenoj strukturi hrvatske države u Zvonimirovo doba, o društvenim znanostima u vrijeme Narodnog preporoda (»Kolo« 1966), o značenju imena »Zagreb« (»Radovi« 22, Zagreb 1989), o povijesti južnoslavenskih naroda od sredine 15. do kraja 16., i u 17. i 18. stoljeću, o njihovim kulturnim dostignućima u 16, 17, i 18. stoljeću, o turskoj vlasti nad južnoslavenskim zemljama 15-19. stoljeća, o Istri u 18. stoljeću, o Dubrovniku u 18. stoljeću (sve u djelu »Velika ilustrirana povijest svijeta«, Rijeka, knj. 11, 12 i 13).

O problemima najnovije hrvatske povijesti napisao je 1986. povijesno-polemički spis »Antimemorandum«, objavljen u knjizi »Izvori velikosrpske agresije«, Zagreb, 1991. (engl. prijevod 1993). Iste godine objavio je i povijesno-politički traktat u knjizi pod naslovom »Triptih«, Zagreb, 1993 godine. U vrijeme kad je došao na fakultetsku katedru postojala je samo jedna jedina knjiga iz opće povijesti srednjega vijeka: Srpski prijevod sovjetskog udžbenika Kosminškoga, Vajnstajna i Udalcova, izrađen na davno zastarjeloj literaturi iz 19. stoljeća i podešen za službenu sovjetsku doktrinu. Zbog takvoga stanja odmah je poduzeo potrebite mjere za objavljivanje kapitalnih djela iz moderne zapadnoeuropske historiografije, poglavito vezane uz francusku školu oko časopisa »Annales«. Tako su u njegovu prijevodu objavljena djela najpoznatijih historičara poput H. Pirennea, J. Kulischera, M. Blocha, G. Bazina, A. Mauroisa. Također na njegov poticaj i pod njegovim uredništvom publicirana su djela G. Luzzattia, G. Lopeza, P. Renouvina, F. Braudela, te »Velika povijest čovječanstva« u izdanju UNESCO-a, u 20 svezaka. Na taj način stvorena je cijela jedna u nas dotle nepostojeća knjižnica zapadnoeuropske i svjetske historiografije koja je postala temeljem studija na fakultetima, slobodnog od velikosrpskog i boljševičkog monopola.

U funkciji promicanja znanstvenog i stručnog rada, izradio je velik broj stručnih recenzija, preporuka za objavljivanje i nagrađivanje, ocjena za magistarske i doktorske radove, u Zagrebu, Zadru, Osijeku i Dubrovniku te bio mentor znatnom broju mladih znanstvenih djelatnika.

Profesor Brandt, usprkos zamjetnim uspjesima nije, nakon francuske stipendije 1952/53, uspio dobiti bilo kakvu financijsku pomoć za održavanje znanstvenih veza ili za studijski boravak u inozemstvu. U afirmiranog stručnjaka za svjetsku povijest u srednjem vijeku uspio se razviti vlastitim materijalnim sredstvima pa je svoje redovite studijske boravke (svake 3 godine, pretežno u Francuskoj) plaćao osobno. Da bi namaknuo sredstva za to, prevodio je najistaknutija svjetska beletristička djela na hrvatski jezik (Aragon, Proust, Roger Martin du Gard, Kateb Yacine, Marivaux), dobivene je honorare pretvarao u devize i tako osiguravao troškove za stan, hranu i kupovanje znanstvenih knjiga i časopisa. Treba istaknuti da su profesoru Brandtu (kao i još nekim hrvatskim povjesničarima) međunarodne komisije znanstvenika odobravale stipendije, (npr. Fordova i Fullbrightova fondacija), ali su ih središnje državne vlasti u Beogradu poništile.

Treba još dodati da je Miroslav Brandt bio istaknuti stručni i kulturno-politički djelatnik. Danas je jedan od rijetkih preživjelih utemeljitelja Povijesnog društva Hrvatske, kasnije Saveza povijesnih društava Hrvatske, a sada Društva za hrvatsku povijesnicu koje

je počelo s radom 1948. godine kad je pokrenut i njegov časopis HISTORIJSKI ZBORNIK. U njemu je uz Jaroslava Šidaka kao glavnog i odgovornog urednika bio do 1951. i M. Brandt kao član redakcije i suradnik. Punih osam godina obnašao je i dužnost glavnog tajnika Povijesnog društva Hrvatske. U Matici hrvatskoj nakon njene obnove poslije II. svjetskog rata bio je član Upravnog odbora, a od 1963. do njene zabrane 1971. bio je potpredsjednik. S obzirom da je u međuvremenu umro njen predsjednik prof. dr. Ljudevit Jonke, Brandt je bio jedan od glavnih pokretača odbnove rada te najuglesnije hrvatske kulturne ustanove (1989/90).

Godine 1971. bio je jedan od utemeljitelja Instituta za hrvatsku povijest, Sveučilišta u Zagrebu danas Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu u kome je aktivno djelovao sve do umirovljenja 1984. Kad je izašao Memorandum Srpske akademije nauka 1986. pokušao je prof. Brandt okupiti eminentne hrvatske intelektualce i institucije da napišu odgovor, a kad u tome nije uspio, napisao je sam spomenuti Antimemorandum koji je i do danas ostao gotovo jedini odgovor na plansko širenje Velike Srbije na nesrpske, poglavito hrvatske teritorije. Poslije demokratskih promjena i nastanka slobodne Republike Hrvatske 1990. uključio se u deideologizaciju udžbenika i programa za nastavu povijesti u našim školama i o tome napisao nekoliko zapaženih članaka.

Međutim, izuzetno je bila važna njegova uloga 1967. kad je nastajala »Deklaracija o imenu i položaju hrvatskog jezika« kojoj je bio jedan od pokretača, a prema osobnom sjećanju, sročio je uglavnom većinu teksta i organizirao njeno potpisivanje u osamnaest kulturnih i znanstvenih ustanova. Posljedice toga rada osjetio je poglavito nakon sloma »hrvatskog proljeća« 1971. kad je gotovo dva desetljeća bio isključen iz javnog života, ali je u to doba ponajviše uradio u struci, kao predavač, znanstvenik, prevoditelj i urednik više publikacija iz svjetske povijesti i literature.

To je samo kratki pregled bogatog životnog opusa umirovljenog sveučilišnog profesora Miroslava Brandta koji, s obzirom na njegovo zdravstveno i duhovno stanje, nije završen. Nadajmo se i novim znanstvenim, stručnim ili literarnim priložima i u devetom desetljeću njegova plodna života.

Dragutin Pavličević

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

U SPOMEN
JOSIPU LUČIĆU

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

27

Z A G R E B

1994.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

PRIPREMA ZA TISAK:

Hrvoje STANČIĆ

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.